

Пахомова А. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

THE CURRENT STATE OF REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF AGRARIAN SCIENCE IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу національного законодавства в аграрній науковій сфері з метою подальшої гармонізації правової регламентації наукової та науково-технічної діяльності аграрного сектору України. Проведено огляд правових новел у системі управління аграрною науковою. Визначено необхідність прийняття відповідної Концепції розвитку аграрної науки для поліпшення координаційних процесів у сфері сільськогосподарських досліджень.

Ключові слова: аграрна сфера, інноваційна діяльність, адміністративно-правове регулювання, наукова діяльність, аграрна наука, законодавство про науку.

Статья посвящена анализу национального законодательства в аграрной научной сфере с целью дальнейшей гармонизации правовой регламентации научной и научно-технической деятельности аграрного сектора Украины. Проведён обзор правовых новел в системе управления аграрной наукой. Определена необходимость принятия соответствующей Концепции развития аграрной науки для улучшения координационных процессов в сфере сельскохозяйственных исследований.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновационная деятельность, административно-правовое регулирование, научная деятельность, аграрная наука, законодательство о науке.

The article is devoted to the analysis of national legislation in the agrarian scientific sphere with a view to further harmonization of the legal regulation of scientific and scientific and technical activity of the agrarian sector of Ukraine. An overview of the legal stories in the management system of agrarian science was conducted. The necessity of adopting the appropriate Concept for the development of agrarian science for the improvement of coordination processes in the field of agricultural research is determined.

Key words: agrarian sphere, innovative activity, administrative-legal regulation, research activities, agrarian science, legislation on science.

Нині аграрному сектору притаманні всі якості, щоб стати новим драйвером економіки нашої держави. Взаємодія науки і виробництва має стати основою розвитку сільського господарства.

Основною метою аграрної науки є підвищення ефективності сільського господарства. Ефективність агропромислового виробництва визначається взаємодією науки і практики, впровадженням у виробництво передових інноваційних технологій. Думка, що всі технологічні можливості можна купити, є по-милковою. Ніхто і ніколи не буде продавати технологію, поки її використання у власній країні приносить більше грошей, ніж її продаж. Саме тому всі без винятку розвинені країни світу інвестують у власну науку. Нині аграрна наука вимагає особливої уваги, насамперед, вона має займатися трансфертом нових технологій та їх адаптацією до вітчизняних умов.

В основі розвитку аграрної науки України, як і у всіх передових країнах, закладено процес інтеграції і тісної взаємодії «наука – освіта – виробництво». Вирішення цих завдань має забезпечуватися на основі широкого залучення наукового потенціалу, створеного в аграрній сфері, впровадження новітніх досягнень науки у виробництво та грамотної законодавчої бази.

Метою статті є проведення аналізу національного законодавства в аграрній науковій сфері для подальшої гармонізації правової регламентації наукової та науково-технічної діяльності аграрного сектору України.

Думка більшості авторів, що займаються проблемами удосконалення законодавчої бази в сфері регулювання наукової діяльності, в тому числі аграрної сфери, таких як О. Підопригора, О. Попович [1] та ін., збігається з тим, що головною перешкодою в розвитку національної науки є безсистемність у вирішенні проблем. Більшість законодавчих актів, хоча і є доволі прогресивними, має суттєвий декларативний характер.

Тому необхідним вбачається аналіз чинної системи законодавства в сфері аграрної науки з метою її подальшого удосконалення та гармонізації як із національними, так і європейськими стандартами наукової діяльності.

Наука та освіта завжди залишається основними факторами розвитку економіки. У Всесвітній декларації про вищу освіту для ХХІ ст. підкреслюється, що без відповідної вищої освіти та сучасних науково-дослідних установ, із кваліфікованими і освіченими людьми, жодна країна не в змозі забезпечити реального стійкого економічного розвитку.

Наука та освіта як соціальні галузі базуються на розвитку науково-технічного потенціалу, який варто розглядати не як супроводжуючий фактор, а як один із секторів економіки, що володіє тими самими особливостями, правилами і регулюваннями методами.

Взявши курс на розбудову демократичної держави, Україна залишалась в авангарді щодо питань наукової діяльності та інтелектуальної власності. Протягом перших років незалежності було прийнято

низку законів, спрямованих на всебічний розвиток наукової діяльності як пріоритетної частини системи освіти та національної культури загалом.

Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» (1991 р.) [2] закладав основи державної політики в науково-технологічній сфері, визначав основні механізми її формування й реалізації.

Своєю чергою, Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначав правову природу майнових та немайнових прав авторів та їх правонаступників, пов'язаних зі створенням та подальшим використанням творів науки [3].

Проте невідповідність правових норм реальній політиці виконавчої влади в науковій сфері та постулове скасування низки важливих законодавчих норм призвели до помітної деградації науково-технічного потенціалу країни загалом [1]. Це призвело до прийняття у 1998 р. Закону «Про науку і науково-технічну діяльність» [4], який фактично замінив Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності».

Нова редакція Закону була спрямована на врегулювання відносин, пов'язаних із науковою і науково-технічною діяльністю, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку усіх сфер суспільного життя [1].

Однак нині міжнародні економічні вимоги, глобалізаційні та інтеграційні процеси поступово змінюють ставлення світової спільноти до наукових процесів. Наука завжди залишається основою промислового розвитку, поступово докорінно змінюючи всю суть світової економіки.

Вже не можна говорити про науку в аспекті явища виключно національного масштабу, останні десятиліття дослідницька робота спрямована на розширення міжнародного наукового співробітництва як одного з найважливіших показників оцінки ефективності наукової діяльності. Міжнародне наукове співробітництво сприяє розвитку нових, у тому числі міждисциплінарних, напрямів досліджень, вирішення глобальних проблем сучасності, формуванню культури комерціалізації і трансферу технологій. Зважаючи на такі виклики закономірно стала законодавча ініціатива з прийняття якісно нового Закону України «Про науку та науково-технічну діяльність» [5], який спрямований на реалізацію заходів, необхідних для подальшої інтеграції української науки в єдиний європейський дослідницький простір.

Нову редакцію закону не можна вважати повністю новаторською, проте деякі новелі все-таки дають шанс на покращення наукової сфери, в тому числі в аграрному секторі.

Відповідно до нового Закону держава визначає пріоритетні цілі в сфері аграрної наукової діяльності, серед яких важливими є забезпечення наукового підґрунтя для визначення основоположних завдань розвитку аграрної економіки та суспільства, підвищення рівня розвитку науки і технологій в аграрній сфері.

Особливу увагу націлено на накопичення національного багатства шляхом залучення наукового потенціалу, створення належних умов для підвищення рівня життя громадян, їх всебічного розвитку за допомогою застосування новітніх наукових досягнень. Однією з основних цілей залишається підвищення рівня національної безпеки шляхом використання науково-технічних досягнень.

Держава всіляко сприяє створенню умов для розвитку інтелектуального потенціалу населення у науковій сфері, забезпечення можливості вільної реалізації науково-технічної творчості. Ще одним важливим чинником залишається комерціалізація наукових здобутків для можливості подальшого використання новацій у підприємницькій діяльності.

І, на останок, пріоритетним напрямом вважається інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський дослідницький простір [5].

Держава надає економічні, організаційно-правові, соціальні умови для створення та ефективного застосування наукового потенціалу в аграрній сфері, в тому числі забезпечуючи підтримку суб'єктів наукової та інноваційної діяльності.

Забезпечує створення сучасної наукової інфраструктури, системи інформатизації аграрної науки, інтеграцію освіти, науки і виробництва, здійснюючи підготовку наукових кадрів закладами вищої та післядипломної освіти, науковими установами тощо.

Створюються умови для підвищення престижу наукової діяльності, підтримки та заохочення молодих вчених, у тому числі в аграрній сфері, забезпечується стимулювання наукової творчості та винахідництва.

Приоритетними завданнями з боку держави залишається розробка довгострокових та середньострокових прогнозів щодо тенденцій розвитку науково-технічного прогресу, підтримка пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних досліджень, державних цільових програм у сфері аграрної науки та забезпечення ресурсів для їх впровадження, фінансування та матеріальне забезпечення аграрних наукових досліджень різного рівня.

Держава стимулює створення ринку аграрної наукоємної продукції та впровадження наукових досягнень у різні сфери суспільного життя, забезпечує правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання.

Інтегруючись у світовий науковий та Європейський дослідницький простір, держава намагається створювати взаємовигідні зв'язки з іншими державами-учасницями задля об'єднання вітчизняної та світової науки, в тому числі в аграрній сфері, тим самим додаючи свою лепту у розвиток міжнародної аграрної наукової співпраці [5].

Безперечно, основною новацією Закону став процес формування державної політики в сфері науки та прийняття рішень, пов'язаних із нею. В основу засновано ідею створення Національної ради з питань розвитку науки та технологій, яка буде слугувати

платформою для взаємодії наукового товариства, до якої, з одного боку, будуть залучені експерти з академій наук, профільних академій та вищих навчальних закладів, та, з іншого боку, виконавча влада як представник реального сектору економіки та «менеджери від науки». Такі платформи успішно існують у деяких європейських країнах, у тому числі й в Німеччині.

Таким чином, у 2017 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій», відповідно до якої було створено Національну раду України з питань розвитку науки і технологій, що стала постійно діючим консультивативно-дорадчим органом при Кабінетові Міністрів України [6].

Серед основних функцій Національної ради можна виділити підготовку та подання Кабінету Міністрів України пропозицій щодо формування зasad державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, визначення пріоритетів розвитку науки і техніки та заходів з їх реалізації, інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір з урахуванням національних інтересів;

Також Національна рада готує пропозиції щодо засад функціонування національної системи незалежної експертизи державних цільових наукових та науково-технічних програм, наукових проектів тощо.

Робочим колегіальним органом Національної ради, який представляє інтереси наукової спільноти, визначено Науковий комітет.

До його повноважень належить робота по розгляді проектів документів, підготовлених робочими групами, ініціація створення експертних груп із різних питань, виконує функції наглядової ради Національного фонду досліджень тощо [6].

Вітчизняна аграрна наука навіть за відсутності резонансних відкриттів має позитивні досягнення, здатні за певних умов зробити помітний вплив на стан аграрного сектора загалом. У законодавчому плані такому розвитку подій мала б сприяти Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки, яка мала за мету інтеграцію академічної та університетської аграрної науки шляхом реформування вищих аграрних навчальних закладів та наукових установ Національної академії аграрних наук із використанням їх потенціалу з метою створення з урахуванням природно-кліматичних зон регіональних навчальних науково-виробничих комплексів як центрів навчально-наукового і кадрового забезпечення агропромислового комплексу України. Для реалізації положень Концепції передбачалась розробка плану заходів на 2011–2015 роки [7]. Однак, на жаль, зазначений нормативний акт досі не був реалізований у повному обсязі, а дав лише невеличкий поштовх для створення нової системи національної аграрної науки.

Новою нормативною розробкою Міністерства аграрної політики та продовольства України стала «Концепція реформування аграрної науки на основі інноваційної моделі» запропонована для схвалення Кабінету Міністрів України у 2015 р., однак, нажаль, концепція так і залишилась проектом [8].

Проект концепції отримав схвальні відгуки від європейських партнерів, про що свідчать коментарі до аграрних законодавчих ініціатив, створені в рамках проекту «Німецько-український агрополітичний діалог».

«Аграрополітичний діалог» консультує нашу державу у сфері гармонізації аграрного законодавства та сільськогосподарської політики, використовуючи міжнародну практику Німеччини та інших європейських країн, а також міжнародних організацій (ЄС, СОТ) у межах загальнозвінаних принципів ринкової економіки та політики розвитку [9].

У коментарях до Концепції визначені найбільш актуальні проблеми, які впливають на незадовільний стан науки в аграрній сфері. Умовно можна виділити кілька груп чинників, що погіршують ситуацію, серед яких найбільш вагомі економічні та організаційні.

До економічних чинників належить мінімалістичне державне фінансування, розбалансованість витрат для проведення базових досліджень, відсутність належного рівня матеріально-технічного забезпечення науково-дослідних установ.

Організаційні недоліки стосуються переважно внутрішньої будови Національної Академії аграрних наук України, структури її установ, малоекективної співпраці в сфері експериментальних досліджень. Також необхідно виділити слабкий проектний менеджмент, відсутність координації комунікацій між науковцями та реальними замовниками, процес оцінювання аграрних наукових досягнень, низький рівень мотивації дослідників, а також практичну відсутність національних науковців-аграріїв на міжнародній науковій арені [9].

Реформування аграрної науки вимагає поліпшення управлінської системи аграрної наукової діяльності та шляхів визначення пріоритетних галузей сільськогосподарських досліджень, а також системи їх фінансування, що дасть змогу підвищити інноваційний потенціал аграрної науки загалом. Важливою умовою вбачається перехід до фінансового забезпечення науково-технічних розробок шляхом детального аналізу результатів прозорої конкуренції наукових проектів та поглиблення співпраці між дослідними установами та реальними аграрними товаровиробниками, а також усіма іншими зацікавленими сторонами виробничого процесу.

Інструменти впливу, зазначені в Концепції, мають забезпечити більш сувірі вимоги до базових організаційних, юридичних та фінансових передумов із метою створення сприятливої наукової та інституційної царини в сфері аграрної науки та підвищити науковий рівень до межі, яка б дійсно відповідала світовим науковим стандартам за умови збереження наявних дослідницьких досягнень.

Маємо великі сподівання, що все-таки Концепція по розвитку аграрної науки буде схвалена з урахуванням усіх зауважень європейських колег та особливостями національного законодавства.

Варто зазначити, що нині потенціал аграрної науки ледь використовується, частка інновацій, пере-

дових технологій у розвитку сільськогосподарського виробництва незначна. Спостерігається старіння кадрів, відтік вчених, знижується рівень професіоналізму, відсутній стимул для залучення молоді в науку.

Змінити існуючу ситуацію може інтеграція науки, освіти і виробництва, взаємна асиміляція вітчиз-

няної і світової науки, економічне стимулювання активності науки і сільгоспвиробників у застосуванні та реалізації досягнень вітчизняної аграрної науки. Все це має забезпечуватись єдиним координатором системи аграрних досліджень та дієвими нормами законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович О.С. Про деякі особливості розвитку і практичної реалізації законодавства, що регулює науково-технологічну інноваційну сферу. Юридична Україна. 2004. № 7. С. 77–84.
2. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності: Закон України від 13 грудня 1991 р. Збірник законодавчих актів України в сфері науки й науково-технічної діяльності/ Укрінтеі. К., 1997. С. 16–30.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 1 грудня 1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 2-3. Ст. 20.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. Ст. 25.
6. Про утворення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. Офіційний вісник України. 2017. № 31. Ст. 942.
7. Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 р. Офіційний вісник України. 2011. № 26. Ст. 1087.
8. Концепція реформування аграрної науки на основі інноваційної моделі / Проект. URL: <http://minagro.gov.ua/node/18402>
9. Петер Тіллак Коментарі до концепції реформування аграрної науки на основі інноваційної моделі / Коментарі до аграрних законодавчих ініціатив. URL: https://www.apd-ukraine.de/images/APD_AGK_07-2015_Konzeption-Agrarwissenschaften Ukr.pdf